

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота
бакалавра
з теми: «**МАРІЯ СТЮАРТ: ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ**»

Виконала: студентка 4 курсу
IstP1-B18 групи
спеціальності 014 Історія
(Історія та правознавство)
Трохіна Юлія Ігорівна

Керівник:
Степанков Валерій Степанович,
доктор історичних наук, професор

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА.....	6
1.1. Історіографія.....	6
1.2. Огляд джерельної бази.....	9
РОЗДІЛ 2. СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ МАРІЇ І ШОТЛАНДСЬКОЇ.....	13
2.1. Дитячі та юнацькі роки.....	13
2.2. Утвердження Марії Стюарт на престолі Шотландії.....	20
РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ НЕВДАЧА.....	25
3.1. Внутрішня та зовнішня політика Марії Стюарт.....	25
3.2. Боротьба за англійський престол та її невдача.....	29
3.3. Трагічна доля Марії — королеви шотландців.....	32
РОЗДІЛ 4. ОБРАЗ МАРІЇ СТЮАРТ В ЛІТЕРАТУРІ ТА МИСТЕЦТВІ.....	38
4.1. Образ Марії Стюарт в художній літературі.....	38
4.2. Марія Стюарт в образотворчому мистецтві та кіномистецтві.....	42
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	49
ДОДАТКИ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Марія Стюарт є не тільки однією з найвидатніших постатей в історії Шотландії, але й однією з найяскравіших в історії Великобританії. Її трагічна доля, сповнена злетів і падінь, завжди інтригувала письменників, істориків та режисерів. До її образу у своїх роботах звертаються А. Дюма, В. Скотт, Ф. Шиллер, С. Цвейг та багато інших письменників. Зокрема, про трагічну смерть Марії Лопе де Вега написав поему «Трагічна корона». Марії Стюарт присвячена серія пісень Шумана, а також опера Доніцетті (1834), текст якої адаптований за знаменитою п'єсою Фрідріха Шиллера «Марія Стюарт» (1800), яка досі виконується на сцені театрів Англії та світу. Пізніше про неї писали бродвейські драматурги Максвелл Андерсон (1933) і Роберт Болт (1970). На великому екрані роль Марії в біографічному фільмі зіграли Кетрін Хепберн (1933) і Ванесса Редгрейв (1971), в біографічному серіалі «Царство» (2013-2017) роль Марії Стюарт виконала Аделаїда Кейн, далека родичка Марії Стюарт по лінії матері.

Навіть історики, котрі досліджували життя шотландської королеви, намагалися підкреслити її романтичний образ. Зокрема Р. Грем розбив біографію Марії Стюарт на ряд драматичних епізодів, присвячених головним подіям її життя. Автор зображує Марію Стюарт не лиходійкою, котра зазіхала на англійський трон, а пристрасною жінкою, ладною пожертвувати всім заради кохання.

З початку її життя доля піднесла на вершину величі: вона була королевою Шотландії та Франції. Ситуація забезпечила їй велику силу і владу, але жінка перемогла в ній королеву: Марія поставила свої почуття вище національних інтересів, роблячи помилки, які згодом виявилися фатальними і призвели до трагічних наслідків. Цій тендітній, витонченій дівчині, вихованій при французькому дворі, котра любила пишні бали і свята, судилося стати королевою Шотландії в період кривавої боротьби за владу і Реформації. Марія,

зіткнувшись з важкою дійсністю, не змогла протистояти негараздам, що обрушилися на неї.

Хоча їй не довелося завойовувати англійський престол, все ж він дістався її сину Джеймсу Стюарту після смерті бездітної королеви Єлизавети. У 1707 році, під час правління останньої королеви з династії Стюартів Анни I, укладається акт про союз, що об'єднав Шотландію та Англію в єдине королівство під назвою Великобританія. В зв'язку з цими подіями ім'я Марії Стюарт, яка відіграла важливу роль в історії Шотландії, стає символом втрати її незалежності. Образ королеви виявився овіяним романтичною аурую: законна спадкоємиця престолу, безправна і водночас злощасна жінка, в'язень англійської королівської сім'ї, яка була засуджена до ганебної страти.

Відновлення інтересу до історії життя Марії Стюарт пов'язане із зростанням інтересу до драматичної історії народу, котрий прагне повернути незалежність. Діяльність Марії Стюарт в українській історіографії є мало дослідженою. Так, ми знаємо лише певні загальні факти її життя. Але глибше цю тему мало хто досліджував, оскільки дуже часто, більша увага приділяється висвітленню ключових історичних постатей, які вагомішу роль в історії Великобританії. І все ж, якщо розглядати її постать в контексті значущості на політичній арені Шотландії, то її не варто викидати з переліку впливових політиків Шотландії. Звідси випливає необхідність подальшого висвітлення Марії Стюарт як королеви у політичному житті Шотландії й Англії того часу.

Об'єкт дослідження : політична боротьба за владу в Шотландії та Англії у середині та другій половині XVI століття.

Предмет дослідження: постать Марії Стюарт, її особисте життя та політична діяльність.

Хронологічні рамки: верхня межа дослідження – 1542 рік, нижня межа дослідження – 1587 рок. Тобто від народження королеви до її страти.

Географічні межі: Шотландія, Англія, Франція.

Мета роботи: змалювати історичний портрет Марії Стюарт та з'ясувати місце її особистості в історії Шотландії та Англії.

Відповідно до поставленої мети сформульовано наступні **завдання**:

- з'ясувати історіографію та джерельну базу дослідження;
- висвітлити процес формування особистості Марії Стюарт, визначити основні риси її вдачі;
- показати складність політичної ситуації в якій довелося діяти королеві;
- проаналізувати внутрішню та зовнішню політику Марії Стюарт;
- розкрити її боротьбу за англійський престол та визначити причини поразки;
- з'ясувати причини винесення її смертного вироку;
- визначити основні риси романтичного образу Марії Стюарт у художній літературі, образотворчому мистецтві і кінематографі.

В процесі написання роботи були застосовані такі **принципи дослідження**: об'єктивності, історизму, систематичності та всебічності. У ході розв'язання визначених завдань використано такі **методи дослідження**: історико-порівняльний, періодизації, історико-систематичний, проблемно хронологічний.

Практичне значення роботи полягає в тому, що одержані матеріали можуть бути використані викладачами ЗВО під час підготовки курсів з нової історії, спецкурсів з історії Великобританії, вчителями історії загальноосвітніх шкіл та при підготовці студентами семінарських занять, рефератів, курсових робіт, виступів на наукових конференціях тощо.

Апробація результатів дослідження: стаття на тему «Формування особистості Марії Стюарт» підготовлена до публікації в збірнику студентських праць К-ПНУ ім. Івана Огієнка.

Структура роботи: відповідає визначеній меті та основним завданням дослідження і складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на окремі підрозділи), висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

ВИСНОВКИ

Результатом виконаної роботи виступають наступні висновки:

1. Джерельна база дослідження є цілком достатньою для виконання усіх поставлених завдань. Найбільшу цінність являють біографії королеви написані Стефаном Цвейгом та Родеріком Гремом. Вони, як ніхто інший змогли в деталях змалювати всі етапи життя Марії, її труднощі та невдачі, її друзів та ворогів. Не менш важливим джерелом також є листи королеви, які допомагають пролити світло на такі моменти, як: міжнародна політика, особисте життя, протистояння з Єлизаветою Тюдор, боротьба з протестантами тощо. Також важливими джерелами у вивченні історичного портрету королеви виступають літературні твори шотландських та англійських письменників, що дають нам більше можливостей збагнути який слід Марія залишила в свідомостях її сучасників та нащадків.

Історіографічна база дослідження є дещо меншою. На жаль, в українській історіографії мені не вдалося знайти вагомих для дослідження згадок про королеву. Проте в зарубіжній історіографії її ім'я досить добре висвітлене. Переважно її згадують в контексті шотландсько-англійських відносин. Їй не часто приділяють багато уваги, проте деякі автори такі як Донскова, Егер, Девятова, Черняк виділяють їй досить вагоме місце в історії. Дослідники досі сперечаються ким варто вважати Марію Стюарт: підступною інтриганкою чи нещасною жінкою.

2. Доля Марії Стюарт була сповнена трагічних подій з самого дитинства. Через шість днів після її народження помер її батько - король Яків V. Оскільки в нього не було законних синів трон довелося передати маленькій Марії. Дитинство вона провела у Франції, так як готувалася вийти заміж за дофіна Франциска. Королева щиро полюбила цю країну, та сумувала за нею до останньої хвилини. Не можна сказати, що вдача була на боці Марії як в особистому так і в політичному житті. Після смерті Франциска вона була змушена повернутися в чужу для неї Шотландію, де народ не бажав бачити її на троні. Подальше особисте життя Марії також було не вдалим. Марія не здобула

успіху і в боротьбі за англійський престол. Цю гру вона програла закінчивши своє життя на ешафоті.

3. Як вже було зазначено, після смерті першого чоловіка королева повернулася до Шотландії, де її зустріли не надто тепло. Країну вже охопила Реформація і її піддані не бажали бачити на троні королеву-католичку. В результаті Марії довелося визнати протестантизм державною релігією. Лорди протестанти постійно намагалися підставити королеву і навіть вчинили проти неї заколот за участі її другого чоловіка лорда Дарнлі. Ще більше ускладнювало ситуацію протистояння Марії з Єлизаветою. Остання вбачала в Марії загрозу для свого трону.

4. Аналізуючи зовнішню та внутрішню політику королеви можна зазначити, що обидві сфери були скеровані на збереження престолу за королевою. Марія боялася прихильно ставитися до католиків, хоч і сама була католичкою. Їй довелося приділяти більше уваги протестантам, аби зменшити їхній супротив владі королеви. Важливо зазначити, що релігійне питання для Марії Стюарт стояло досить гостро як в зовнішній так і в внутрішній політиці. Вона потребувала підтримки для боротьби з Англією та її впливом у Шотландії.

5. Як вже зазначалося вище, Марія мала право на англійський престол, що створювало їй деякі труднощі. Королева Єлизавета сприймала Марію як суперницю, хоч і запропонувала їй оголосити останню спадкоємицею в обмін на шлюб з одним з фаворитів Єлизавети. Звісно, що Марія відмовилася. Не зважаючи на суперництво дві королеви вели досить тепле листування. Настільки, що коли Марію звинуватили у вбивстві Дарнлі вона звернулася за допомогою до Єлизавети. Та, на превеликий жаль, скористалася її становищем та захопила її у полон. Єлизавета провела голий розрахунок не втрачаючи можливості позбутися суперниці.

6. В художній літературі Марія переважно виступає як багатостраждальна жінка, яка завершила свій шлях на ешафоті. Її зображують як романтичні натуру, яка переймалася не лише політикою, а й своєю долею, як жінки. Проте багато митців зображують її і як хитру розважливу королеву, яка прагне

більшої влади. Митці кінематографу також не залишили королеву без уваги створивши про неї ряд кінострічок, які висвітлюють її життя. На сьогоднішній день немає єдиної думки та єдиного образу Марії Стюарт, адже кожен дослідник чи митець сприймає її постать по різному.

Отже, в результаті дослідження всіх аспектів життя політичної діяльності, згадок королеви в художній літературі ми змогли сформувати її історичний портрет. Переважно Марія позиціонується як другорядна постать в історії, проте ми визначили, що королева була надзвичайно важливою фігурою в шотландсько-англійських відносинах. Вона фактично була останньою королевою незалежної Шотландії. Хто знає, якби доля була до неї дещо привільніша її історії та історія її країни могла б бути написана зовсім по-іншому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Список використаних джерел

1. Бросов В. Марія Стюарт (вірш). *Стихи классиков*. URL: <https://rustih.ru/valerij-bryusov-mariya-styuart/> (дата звернення: 11.05.2022).
2. Иллюстрированная история Марии Стюарт. *English Monarchs - Kings and Queens*. URL: <http://www.englishmonarchs.co.uk>. (дата звернення: 03.05.2022).
3. История Марии Стюарт в рукописях и документах из собрания Российской национальной библиотеки. URL: <https://varieng.helsinki.fi/series/volumes/09/elagina/index-rus.html> (дата звернення: 15.04.2022).
4. Категория: фильмы о марии стюарт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Категория:Фильмы_о_Марии_Стюарт (дата звернення: 07.05.2022).
5. Конский П. А. Мария Стюарт, шотландская королева. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: в 86 томах*.
6. О часовниках см.: Cassagnes-Brouquet (2008: 66–75), Backhouse (2004), Leroquais (1927).
7. ОР РНБ. Авт. 34. «Pièces et lettres originales des Rois, Reines et Enfants de France». Т. 2, № 29–31. Письма к Филиппу II опубликованы в изд.: Lobanov-Rostovsky (1844, vol. 1, 77); La Ferrière H. de. Deux années de mission à Saint-Pétersbourg. Manuscrits, lettres et documents historiques. Paris, 1867. Т. 2. Р. 16.
8. ОР РНБ. Авт. 12. «Recueil de lettres originales des Rois, Reines, Princes et Princesse d'Angleterre et d'Ecosse», № 28, 31.
9. ОР РНБ, Авт. 12, № 29-30, 32-37; Авт. 90. Т. 1, № 28, 36, 39, 40; т. 2, № 44, 46.
10. Павлова М. Мария Стюарт - портрет королевы. URL: <https://www.maria-stuart.ru>. (дата звернення: 03.03.2022).
11. Павлова М. Пьер де Ронсар. Стихи к Марии Стюарт. *Мария Стюарт: портрет королевы*. URL: <https://www.maria-stuart.ru>. (дата звернення: 03.03.2022).

12. Райт-Ковалева Р. Я. Роберт Бёрнс. Москва : Молодая гвардия, 1961. 369 с.
13. Реизов Б. Г. Вальтер Скотт. Собрание сочинений Вальтера Скотта / ред.: Б. Г. Реизов, Р. Самарин, Б. Томашевский. 10-е вид. Москва, 1963.
14. Regnans in Excelsis. URL: <http://www.papalencyclicals.net/Pius05/p5regnans.htm> (дата звернення 12.03. 2022)
15. Скотт В. Аббат / пер. з англійська В. Э. Шор. Москва : Художественная литература, 1963. 598 с.

2. Список використаної літератури

16. Апрыщенко В. Ю. Шотландия в Новое время: в поисках идентичностей : моногрфия. Южный федеральный университет, 2016. 718 с.
17. Барабанов Ю. М. До передісторії першого військово-політичного союзу в Європі на початку XVII ст. *Український історичний журнал*. 1997. № 6.
18. Бёрнс Р. Элегия мариин, королевы шотландской, на приближение весны. URL: <http://www.maria-stuart.ru/content/literature/robert-burns> (дата звернення: 07.04.2022).
19. Биркин К. Мария Стюарт: королева шотландская : монографія. Эскмо, 2008. URL: <https://libking.ru/books/nonf-/nonf-biography/168518-2-kondratiy-birkin-mariya-styuart-koroleva-shotlandskaya.html#book>. (дата звернення: 18.03.2022).
20. Гайд Д. «Моє серце належить мені». життя і доля марії стюарт. 2021.
21. Грибанов Б. Елизавета I, королева Англии. Тэпра, 2003. URL: <https://libking.ru/books/prose-/prose-history/82364-boris-gribanov-elizaveta-i-koroleva-anglii.html> (дата звернення: 25.03.2022).
22. Грэм Р. Мария стюарт : биография. Москва : Молодая гвардия, 2010. 394 с.
23. Девятова Е. Ю. Современная британская историография о положении позднесредневековой церкви в Англии. *Вестник Нижневартковского государственного гуманитарного университета*. 2010. № 4.
24. Донскова И. Шотландия. Мистическая страна кельтов и друидов. 2008. URL: <https://libking.ru/books/sci-/science/1067876-10-irina-donskova-shotlandiya-misticheskaya-strana-keltov-i-druidov.html#book> (дата звернення: 29.04.2022).

25. Дьомін О. Б. Зовнішня політика елизаветинської Англії в історіографії новітнього часу. *Питання нової та новітньої історії*. 1995. № 4.
26. Егер О. Всемирная история. Том 3. Новая история. Книга 2-ая: реформация и антиреформация 1555-1618. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Eger3/10.php (дата звернення: 31.03.2022).
27. История западноевропейской литературы: XIX в.: англiя: учебное пособие для студентов филологических факультетов высших учебных заведений : навч. посіб. / ред.: Л. В. Сидорченко, И. И. Бурова. Москва : Академия, 2004. 538 с.
28. Кондратьев С. В. Предреволюционная шотландия. 0-те вид. Европа: интернациональный альм. 200 с. URL: <https://doi.org/10.26907/2541-7741.2022.04.01> Стюарт (дата звернення: 16.04.2022).
29. Маки Дж. Д. История шотландской реформации. URL: <http://www.reformed.org.ua/2/604/2/Mackie>. (дата звернення: 25.03.2022)
30. Marshall R. K. Mary of Guise Queen of Scots - Scots' Lives / Rosalind Marshall. UK: NMS Publishing Limited, 2001. – 104 с.
31. Питаваль Э. Мария Стюарт. В борьбе за трон. На пути к плахе. 2002. URL: <https://knigogid.ru/books/82917-mariya-styuart-v-borbe-za-tron-na-puti-k-plahe> (дата звернення: 21.04.2022).
32. Платэ М. А. Мария Стюарт и её образ в восприятии французов. *зык. Культура. Перевод. Коммуникация. Сборник научных трудов*. 2016. С. 130–132.
33. Ritchie Pamela E. Mary of Guise в Шотландии, 1548-1560: A Political Career. Ritchie Pamela E. Ritchie., 2002. 260 с
34. Robertson W. History of Scotland. Лондон, 1756.
35. Смольницька А. А. інтермедіальна імагологія жіночого лідерства на прикладі образів Єлизавети I Тюдор та Марії I Шотландської Стюарт. *Філологічні трактати*. С. 118–128.
36. Цвейг С. Мария Стюарт. Москва : Художественная литература, 1991. URL: http://loveread.ec/view_global.php?id=20083 (дата звернення: 11.03.2022).

37. Черняк Э. Тайны Англии. Заговоры, интриги, мистификации. 1994. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/tchern/02.php.